

ТЫВАНЫҢ АВИАТОРЛАРЫ

Эртегинин 8 шаққа чедир үе ам-даа бар. Ыңчалаа-даа аэропорт чөртү хайнышыкынын апарды. Республиканын ырақ, чоок районнарына, Абакан, Красноярск, Москва болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларга үжүп чөртүрүнгө белеткенген пассажирлер өндөрлөп өгөдө. Агаар аас-даа. Самолёттар ам кайы-даа чүккө чайлыг ухар.

Баштай-ла Леонид Степанович Макаровтун ажалдап орап өрөөнине бардым. Студунун кырында өзөөн хөй бижикиги саазыннар салып алган оларын кичээнгейлиг көрүп олур.

Баштай-ла Леонид Степанович Макаровтун ажалдап орап өрөөнине бардым. Студунун кырында өзөөн хөй бижикиги саазыннар салып алган оларын кичээнгейлиг көрүп олур.

Политбизидилге ажалынын талазы-биле командирин оралакчымы кичи болгаш оон кылар ажалы хөй, харымсалгазы улуг.

Оон-биле дораан-на ажал-хөй дугайын чугаалажы бердиш.

— Тыванын авиаторлары ССРЭ-нин Агаар Флодунун хуну кайы хире күш-ажалчы чедикшилерди уткуп турарды, Леонид Степанович?

— Оон ары өөрүшкүлүг хулумзүрт-биле чырып берди. Ужудукчуларын өңи ажалынын түнөөли оон-на плден.

— Байыраал хуну үчүгө бекки күш-ажалчы көргүзүлдөр-биле уткуп чачыккал бис. Ону толаргай чижекке көргүзүргө мындай. Бистин авна бүдүрүлгөсү 7 айларын пассажирлер дажыглар планын 102,1 хуу, чүккө сөөртүлгөсүнүн планын 101,8 хуу күүстөкөн.

— Кызыр социалисттик париятын тилекчилери болуп турарыңар?

— Бистин ужудукчуларымыс көчүтүп кылымактар. Оларга чоргаарламыс аргажок. А.

Суучаев, В. Павлов оларын комсомолчу-аимактар экипачы социалисттик чарышка бири чери алган.

Бистин авиаторларымыс республиканын көдээ ажалыгылыгына база улуг дузаны көргүстөкөн. Бо талазы-биле ужудукчулар А. Шитков, А. Антипов, авиатехник В. Глушенко олар улуг ажалды кылган. Олар 16850 гектар черин хижикти болбаазарадылазаны чортукан. Иччангаш бо өңипаж социалисттик чарыштын тилекчилер болган. Олар 100 рубль-биле база улуг ажалы-агылынын чедикшилеринин делегацияга бээр путевка-биле шаптыккан.

Леонид Степанович авиаторларын кызымак күш-ажалынын дугайында хөй-хөй чижектерин чугаалап берди.

Ужудукчуларын боттары-биле журажып чугаалашкан, олардан база өвөш өвөс чүтүлдери биши алдым.

«Мергежил талазы-биле эң тергини болган» деп атты авиатехник В. Гавриченкога, шофер М. Казанцевке, техник Г. Петренкога, радиотехник П. Зеденцовка тывыскаалаан болду.

Ол итпакт социалисттик чарыштын тилекчилери авиатехник Г. Плотинов, ужудукчулар В. Шейко, В. Гордеев, В. Кузнецов, техниктер А. Матюшев, А. Павлов оларын аттарын хунулуел самбырамында киргизилген.

Шаң-даа келген. Самолёттар ол-бо чүктөргө кылытып унуп өгөдөлөр. Хүнге чайнаан кайгамчык ол машиналарын ак-көк дээрин бедикчи-

ге башкарып ужудуп турар ол кижилерге чоргаарал чайгаар-ла хайныгыш келир чөрдү.

Тыванын авиаторлары бөгүн боттарынын хуну байырлап эртирип тура, чаа-чаа сорулгаларын салып алган ажалдап турар. Олар ам Тыванын ССРЭ-нин составына эки тура-биле каттышканынын 30 чыл оюнга төлөттүг ужуражып дээш улам кыдымаккай ажалдамышкан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУНТА: (созагы талазында) ужудукчулар П. Кузнецов, А. Шитков, К. Кузнецов, В. Лабзатов, Г. Бурдачев олар ужудуп үнеринин мурунда.

Фотоз авторнучу.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛАДАР

«Шынның» шериг-патриоттук үндүрүлгөсү № 10 (33)

ТАЙБЫҢ ДЭЭРНИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Бөгүн совет улус болгаш оң Чесектиг Күштериниң дайынчылары ССРЭ-нин Шериг-Агаар Флодунун хуну СЭКП-ниң XXIV съездинин шийтерлерин амдыраалга боттан-дирлар дээш политиктиг болгаш күш-ажалчы бекки көрдүшкүлүг үезинде байырлап турар.

1882 чылда таланттыг орус чогаалчы А. Ф. Можайский делегейге самолётту бир-ле аударып чогатайп үндүргөн. Ол итпакт Россиянын суратайг эртемденери М. В. Ломоносов, Д. И. Менделеев, Н. Е. Жуковский, К. Э. Циолковский С. А. Чаплыгин олар делегейин кайтаткан чаа-чаа ажалдык-кишилерин кылдылаан.

Бистин Төрөн чуртувустун ухар чүдүп жөкүдөсүнө чаа-өчөдө Октябрь революциянын тилекчилери-биле ажалдык-тайын Совет эрге-чазырганын баштайгы хүнеринде-ле В. И. Ленинге баштагачи большевиктерин партияны ала-чурттуг күштүг агаар флодун кыска үезинде шийтеп тургузар дугайында ичмечени алган. 1917 чылдын ноябрь 10-да В. И. Лениннин айтышкыны-биле революсочу шериг комитетинин чыныгы ухар чүдүдүн бирок комиссарларын тургускан. Олар хүнерде бири ухар чүдү отрядларын организаалаан. Петроградка, Москвага, ухар чүдүдүн школаларын ажалтык-ла, 1918 чылдын төндүзүндө төп аэрогидроматика институтун ажалтык, ол совет ухар чүдүдүн эртем-техниказын сайырадырынын төвү болуп берген. Ухар чүдүгө ажалтык-ла, гаражчынар болгаш революсочу солдаттар хөй-хөй-биле кирип өгөдөлгөн. 1918 чылдын чазынында Гатчинский ужар чүдү болгаш агаар делегейге бир дугар ужудукчулар өөрөдөлгөн эгелеш.

В. И. Ленин совет шериг ухар чүдү кезектерин тургузарына, ону дайынчы техника-биле чөпсөлөөринче, ол кезектерин революцияга берилген ажалдык-аимактык кичээнгейин салды келген.

1931 чылдын январьда Ленин комсомолдун IX съездинин шериг-агаар флодун шөккө алып дугайында докладды хүлөп алган, оон же-лээш-ле ухар чүдүгө хөй-хөй анык оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргенер.

Коммунист партиянын уауртууга-биле бистин Чесектиг Күштеринин оң Агаар Флоду ала-чурттуг Улуг Дайынчы чыдарында бөгүн делегейге «агаар» маадарыг чөртүктөрүн кылган.

Гитлерин Германия совет-герман фронтунга бөгү ухар чүдүдүн дөртүн жүн чыдарыг, оон иштинде 55 муру агаарга эртендир аттырган.

Партия, Төрөн күрт бистин кайгамчыктыг ужудукчуларымыс эрес-дилим ооруун улугу-биле үнөп, оларын 200 миң жүйнө өрөөнө бердиш. Мадальдар-биле шаптык. 2420 авиаторларга Совет Эвилели-

1931 чылдын январьда Ленин комсомолдун IX съездинин шериг-агаар флодун шөккө алып дугайында докладды хүлөп алган, оон же-лээш-ле ухар чүдүгө хөй-хөй анык оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргенер.

Коммунист партиянын уауртууга-биле бистин Чесектиг Күштеринин оң Агаар Флоду ала-чурттуг Улуг Дайынчы чыдарында бөгүн делегейге «агаар» маадарыг чөртүктөрүн кылган.

Гитлерин Германия совет-герман фронтунга бөгү ухар чүдүдүн дөртүн жүн чыдарыг, оон иштинде 55 муру агаарга эртендир аттырган.

Партия, Төрөн күрт бистин кайгамчыктыг ужудукчуларымыс эрес-дилим ооруун улугу-биле үнөп, оларын 200 миң жүйнө өрөөнө бердиш. Мадальдар-биле шаптык. 2420 авиаторларга Совет Эвилели-

1931 чылдын январьда Ленин комсомолдун IX съездинин шериг-агаар флодун шөккө алып дугайында докладды хүлөп алган, оон же-лээш-ле ухар чүдүгө хөй-хөй анык оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргенер.

Коммунист партиянын уауртууга-биле бистин Чесектиг Күштеринин оң Агаар Флоду ала-чурттуг Улуг Дайынчы чыдарында бөгүн делегейге «агаар» маадарыг чөртүктөрүн кылган.

Гитлерин Германия совет-герман фронтунга бөгү ухар чүдүдүн дөртүн жүн чыдарыг, оон иштинде 55 муру агаарга эртендир аттырган.

Партия, Төрөн күрт бистин кайгамчыктыг ужудукчуларымыс эрес-дилим ооруун улугу-биле үнөп, оларын 200 миң жүйнө өрөөнө бердиш. Мадальдар-биле шаптык. 2420 авиаторларга Совет Эвилели-

1931 чылдын январьда Ленин комсомолдун IX съездинин шериг-агаар флодун шөккө алып дугайында докладды хүлөп алган, оон же-лээш-ле ухар чүдүгө хөй-хөй анык оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргенер.

Коммунист партиянын уауртууга-биле бистин Чесектиг Күштеринин оң Агаар Флоду ала-чурттуг Улуг Дайынчы чыдарында бөгүн делегейге «агаар» маадарыг чөртүктөрүн кылган.

Гитлерин Германия совет-герман фронтунга бөгү ухар чүдүдүн дөртүн жүн чыдарыг, оон иштинде 55 муру агаарга эртендир аттырган.

Партия, Төрөн күрт бистин кайгамчыктыг ужудукчуларымыс эрес-дилим ооруун улугу-биле үнөп, оларын 200 миң жүйнө өрөөнө бердиш. Мадальдар-биле шаптык. 2420 авиаторларга Совет Эвилели-

1931 чылдын январьда Ленин комсомолдун IX съездинин шериг-агаар флодун шөккө алып дугайында докладды хүлөп алган, оон же-лээш-ле ухар чүдүгө хөй-хөй анык оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргенер.

Коммунист партиянын уауртууга-биле бистин Чесектиг Күштеринин оң Агаар Флоду ала-чурттуг Улуг Дайынчы чыдарында бөгүн делегейге «агаар» маадарыг чөртүктөрүн кылган.

Гитлерин Германия совет-герман фронтунга бөгү ухар чүдүдүн дөртүн жүн чыдарыг, оон иштинде 55 муру агаарга эртендир аттырган.

Партия, Төрөн күрт бистин кайгамчыктыг ужудукчуларымыс эрес-дилим ооруун улугу-биле үнөп, оларын 200 миң жүйнө өрөөнө бердиш. Мадальдар-биле шаптык. 2420 авиаторларга Совет Эвилели-

УТТУНДУРБАС

Совет танкистер... Оларга совет улуг чоргаарларын ала-чурттуг Улуг дайынчынын баштайгы хүнеринде эгелеш, немец-фашисттик аг-шериги ижээнгейин кырып сымартып, чыкка шапарынын өң сөөлүгү хүнеринде чедир совет танкистер эрес-дилим, маадарыг чөртүп көргүскөн. Олар совет чадаг шеригини шынык өндүктөрү болгаш дузалыкчылары болуп келген, дайын-биле сегирип алышыкынын камгалат база шапар халдаанын-даа үезинде эрес-маадарыг чөртүктү үлөгери көргүскөн.

Дидим чуректиг кавалеристер-биле кады танкистер фашистерин тылыгы дидим шургушкуннары, чаза таварышкуннары амыр-саксаал чөккө чөрдүп турган.

Бо удаада манаа Волхов фронтунун 25-ки тускай танк полтунун дугайында сактылышынын бижиседин. Ол полтун танкистеринин арасында 1944 чылдан эгелеш, Тыванын эки туралыкты база демисежип турган чүвө.

1944 чылдын февральда полк «Т-34-85» деп атакталыры алгаш, 2-ги Украин фронтунун 52-ги армиянын составына барып каттышкан. Оон соода Киев обланынын Дубровка сууруге оттаган. Ол үезе эгелеш, дайынчы сөөлүгү хүнеринде чедир он бир тыва эки туралык

Танкистер 25-ки танк полтунга эрес-дилим демисежип, фашистерге өзүнуң сөгүтүгү таварыштырып турган. Олар Умань хоорайны хостапканнар, Мурнуу Буг хемин кезирини калың-дошкун тултушкуннарына киришкен. Тыва эки туралык танкистер дайынчы Иско-Киншнев бөлүгүнүн чыкка шапарык.

Ол итпакт Германиянын, Венгриянын Чесловакияны тултушкуннарына кырып келген, дайын-биле сегирип алышыкынын камгалат база шапар халдаанын-даа үезинде эрес-маадарыг чөртүктү үлөгери көргүскөн.

Дидим чуректиг кавалеристер-биле кады танкистер фашистерин тылыгы дидим шургушкуннары, чаза таварышкуннары амыр-саксаал чөккө чөрдүп турган.

Бо удаада манаа Волхов фронтунун 25-ки тускай танк полтунун дугайында сактылышынын бижиседин. Ол полтун танкистеринин арасында 1944 чылдан эгелеш, Тыванын эки туралыкты база демисежип турган чүвө.

Ужудукчум

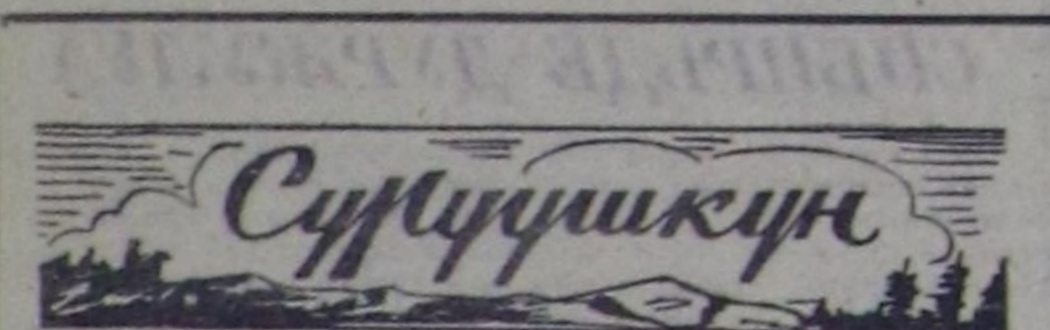
Арыг агаар өзөп чурттаан, Амы-тынны чөгө өргөзөн. Ала-чуртун алаатымы Алыс маалар ужудукчум.

КАПИТАН

Борис Сергеевич Волков Бызда чурттуг. Ол анаа төртүттүгөн. Ортумак школаны база Кызылга дооскан. Оон соода ол ужудукчуларын шериг училищенин өрөөнө кирген. Тергини эки өрөөнө.

Ужудукчуларын шериг хоорайларымыс. Биржым-шымыш. Хесертен күштүг медалды чадымалы үнөп.

Кам-ла секунда эртен. Ужудукчулар шүптү белес. Тудукчу-ужудукчулар боттарынын дайынчы машиналарын камгалаларына олурупкан.

Элегестен келген анык партизаныр Гриша Аржаков биле Гоша Бирюков олар 1922 чылдын март 14-түн кезижини кызыл-даа утпастар. Ону бөгү амдыраалында сактып арткан.

Оорлоп алгаш, арым бергенди. Ону кайып-даа болза тулдуп эккээр бисе дужаап турар-дыр Ыччангаш ол дайынчы даалганы силерге онаа тур мен. Силер ону билди-дир силер, кая-даа чорра, дораан танып, каар. Ол чорук дайынчы даалганы күссөдөрүнче таарымчалыг-дыр. Силерни Иван Лопатын уауртуг. Савелий отулдурукчу болур. Ол арыг тыпалаар, шорун моолдаптар-даа итпакт жыйгай.

Отрядтың мурунда анык солдар Гриша биле Гоша халдын орган. Хүн дүш чедип турда, отряд Огневтун аалыгы чедип келген. Олар анаа айттарыг бичин дыштындырган, боттары мененин алгаш, Элегести өрү арым бергенер.

Төөгүлүг арындан

Шала кезээнктей отряд Хендерге упунда бир өгө келген. Дескен ескерликчи анаа база хонган бооп-тур. Партизаныар өңүн эзи тыва оолды дораан-на бот-боттары бичин алыянар. Олар турупкан айттарын амы айттар-биле солуп алганыр.

Ленин ордонинг Мескванын шериг округу. ССРЭ-нин Агаар Флодунун хуну Нутузов, Александр Невский өрөөнөрдик Проскураевтун Кызыл тукуг Ленин комсомол атыг гвардияны хымычы полугунун составы дайынчы болгаш политиктиг белеткелге тергин эки чедикшикер-биле уткуп тувар.

Шериглерин Согу чүккө белүү. Тактикте өрөөдөлгө үезинде эскадрильяга мындыг даалга берген: «Дайынчы» аэродромунга улуг сөгүтүгү таварыштырар. Агаары бир дугарында командириниң болгаш оң эргезинде гвардия майору В. Кушнерин шүүргедикчи-бомбардировщиктер и т ари кылытып үнөп. Ийи ужудучу даалганы тергин эки күүсеткенер.

Хойжу чугаалап тур СӨЗҮМГЕ ЭЭ БОЛБУШААН

Партияга болган совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырым калээ ажил-агымны бүгү тала-бале хөгжүдери...

Кипрде болушкуннар

БЕИРУТ. (СЭТА). Кипрде дайн чорудугаары соксавайн турар. Турциянын шериг-далай күштеринин корабляри...

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ИДЕАЛДАРЫНГА ШЫНЧЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). 1963 чылдын август революциянын 11 чыл оюнга таварыштын...

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ КАДЫБЫНЧЕ САГЫШ САЛАЫШКЫН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-нын корр). Совет өмчи П. Н. Шастинин адим эдилеп турар...

ГДР-НИҢ АҢЧЫЛАРЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Ам ГДР-нин аңчылар нийтиледери 960. Олар 38 муң сонугракчы-аңчылар.

ТЕРРОР ХАЙЫНГА АЛЫСКАННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Олестерде кедергей дуржок илеттерин хайынга алысканнарын...

Медальдын эдилекчизи

Серенот Херткович Көк 1962 чылдан бээр колхозтун хоюн калып келген. Малчын болушта быгылган хожунун...

Тудугжу кыстар

«Тыва көдээ-тудуг» трестин Чалаанада № 463 мехколхозна дандар-ла анык керээжен уруулардан тургусунган шеверлекчилер...

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Тоску беш чылдын тодаракчы дөрүк чылдында Тес-Хем районун «Чогураа» колхозунун хожуларды дүк бүүдүрерин эрткин чылдардан көүдөлдөп, эки ажилдаанар.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Кипрде байдалдык нарымаанын барымдалааш, Аймыл чок чорук Чөвүлелин август 15-тин дүзүндө оюна дуралам эртерген...

Барынын Европанын орук белдиринде

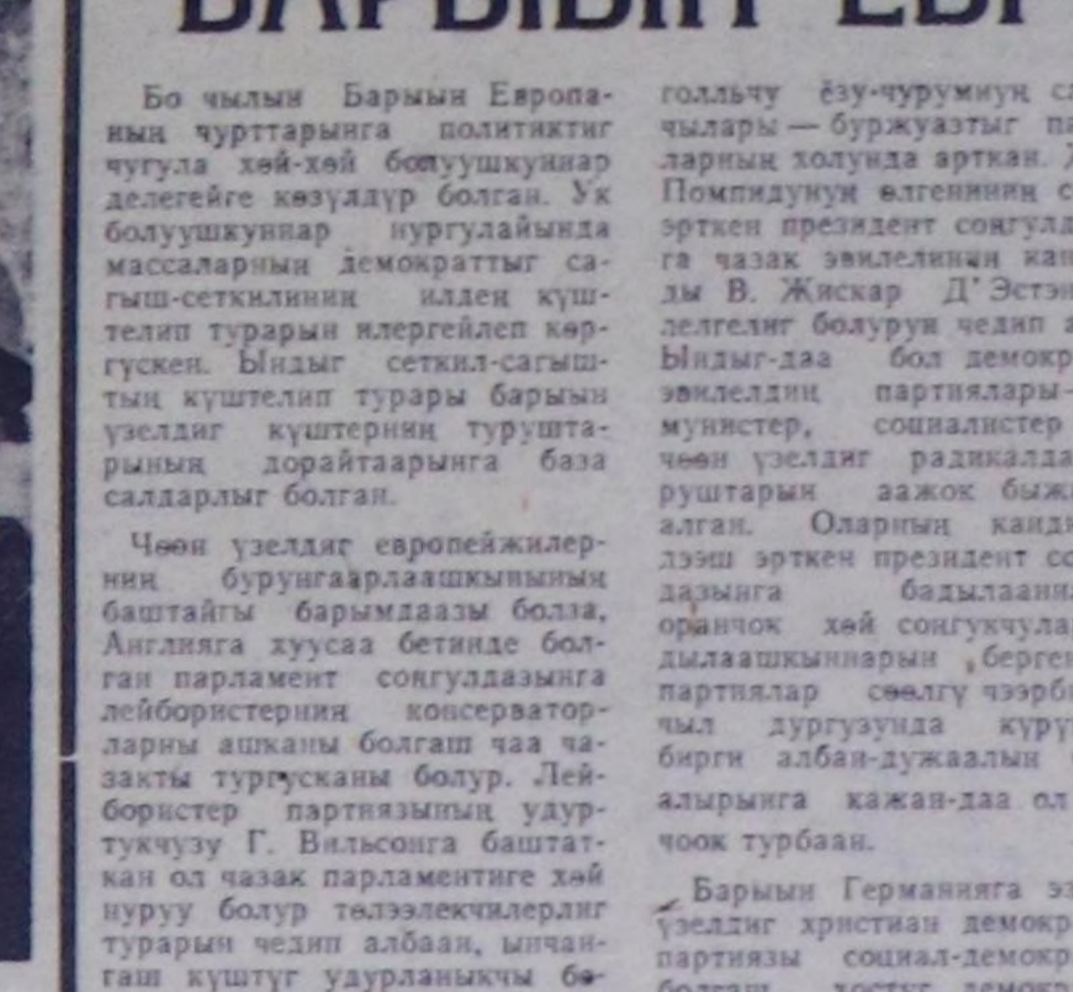
Барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде...

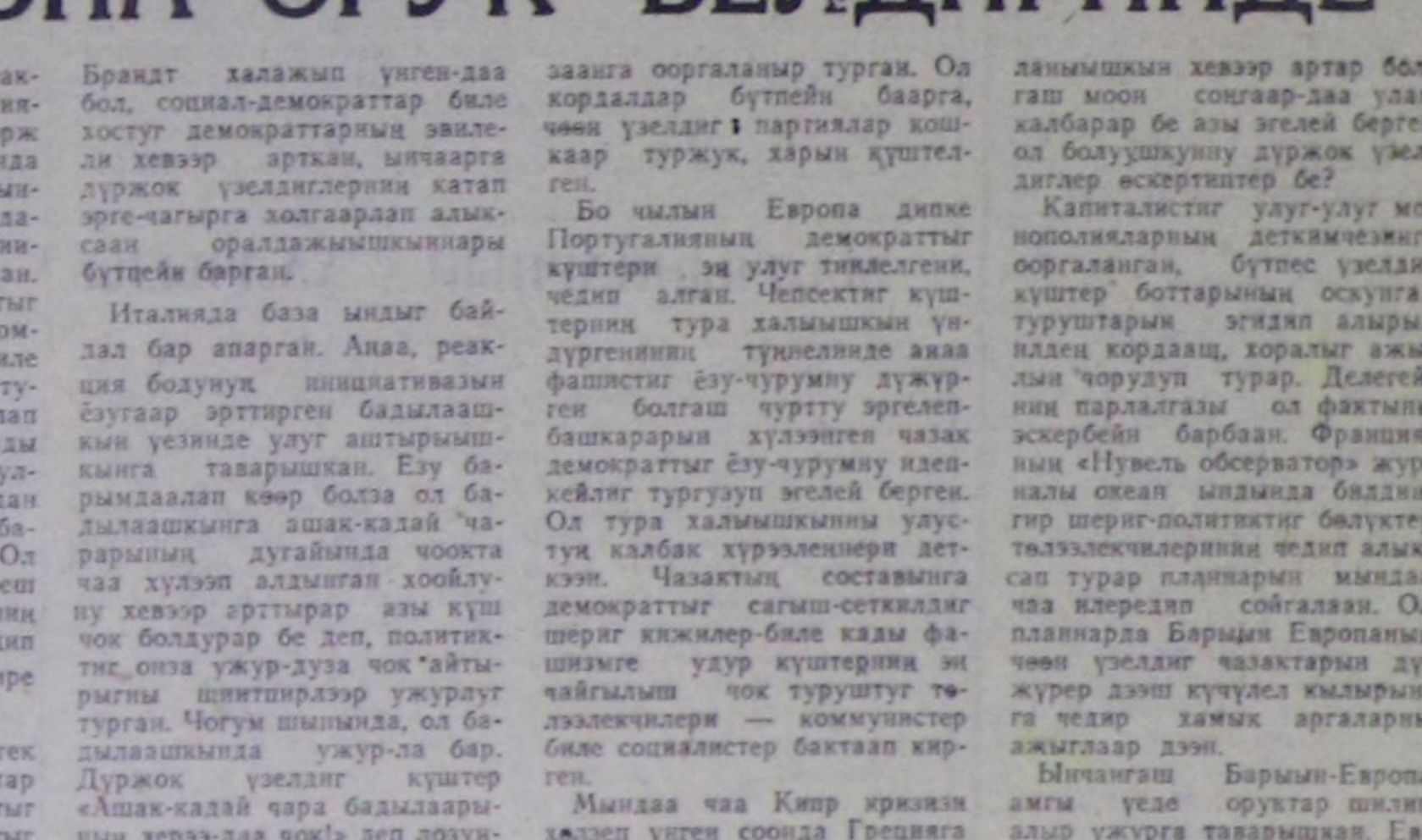
ЯПОНИЯ. Хирокиманын хоорай шахтары хүн бүрүзүндө эртенги сес шак үзөт минутада эле бөрлөр. Олар болза 1945 чылда америка атомун бомбанын ады...

ЗАПОРОЖЬЕ. 1974 чылда алган социалист хуузагелерин хуусазынын бетинде күстөккө база кат эдилер аргаттын бедик бүүдүрүчүлүү улагтыгынын дооз. ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарыны-биле С. Ораджоникта атыг «Запорожская» металлургия заводтун кат эдилеринчери (солгай талазында оң талазынче) В. А. Кисель, Н. Я. Ужва, В. Н. Болж, А. И. Фоменко оларын дуулаакчы-чы Е. И. Мартынов олар Күш-ажылчы Алар орденини III чегрези-биле шантанган.

Барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде...

Барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде барынын Европанын орук белдиринде...

Салчак МОЛДУРГА.

МЕН-ДАА, СЕН-ДАА

Сигенчилерге

Хугбай халым, маңдаашкыным,
Кургаг, үнүш чегей
Кудай-дээрсе өршээл манал
Курыйлап каап олурбаан бис—
Берсенпеш, шынаа-шыкче
Мен, сен дидим үнүшкен бис.
«Чемн чокта, мал чок» — джир.
Сен, мей оуу шаэжи бйир.
Черге тацма, дага базым,
Кадыр хемден даг, сын четкен,
Кадар, өлөң, бүрү, чечек—
Чем не болур үнүш кескен—
Беш чыл онаа— эът, сүт, дүк дээш,
Мен, сен деминг туржуп тур бис.
Мал күр, хур кыш ашсын дигеш,
Бар-ла арга, күштү салым:
Күске, орс, күжүгениң
«Хүезиниң» база алым—,
Белеткэн чем элбек тура,
Медээ, сөзүң кыш соок, тоомкас.
Колхозчу кыс— чолаачы бе,
Хоорай чурттуг — чогаалчы бе—
Чарышпышан, машиналап
Шалгылап-даа ситен кезээ—
«Четтирдим» деп, чуртувус, чон
Сенээ, мейээ чутаалаарлар.
Малдың чемни магадылаан,
Марттың чазын— часты манаал:
Күрүнеге садар иртинч
Хүрү, күс дөг, олчаан турар—
Безээкс ол, өбүрүр бис,
Мээң сөзүң ында үлүвүс бар.

КАДЫ ОЙНАДЫВЫС

Арсеьев хоорайда «Мосфильм» киностудиясынын «Дерсу Узалын» тиргетип турар бундук артистери хоорайнын культура амьдарлыгына боттарынын үзүн кирип турарлар.

Чокта чаа хоорайнын улуг стадионунда солун концерт болган. Анда «Мосфильм» киностудиянын мында ажалдап келген артистери, хоорайнын бот-тыныгыр артистери болгаш пионер лагерлеринин дштаншычылары киришкен. Массалык улуг концертти шуну 16 муң кире киж көрсөн.

Кинода тиргетип турар артистери аразында кандайда мрежелдик артистери бар, ирлар кижилер, цирк клоундари, театр, кино, эстрада-даа артистери бар-дыр. Олардын аразында багыт мейн база калыңдык турар болур мейн пий.

Бинаралдык концерттин программасында онсагай солун болган номерни дугайын, он үзүлдүктүрүш «Шанш» болжукчуларына соунуулашкан мейн. Ирахан Ченг чүктө оюу көртүзүп турар күрүнө иртинчик артистери-биле калы бистик элге чур-чуртувусу: Клара Даян-оол база чоразы. (Ол м төрөн Тыванын эе чоруп берган, ында оюу көртүзүп турар болгай). Эреккашпайга калы мс онце демир кырдап ойноп үнүп кээрге оша магадалым.

«Анык Кыргыз» деп ирнү бөлүгүн Клара Даян-оол 1971 чылдан бээр ойноп келген. Арсеьев хоорайга оу Усурийсктен чадап келген. Ичинде ол хуш болган коштерге калы киришкен.

М. МУНЗУК.

Арсеьев хоорай.

Башкыларның август хуралдарына уткуштур

ӨӨРЕДИЛГЕНИ УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Эрткен 1973—74 өөредилге чылы бистик республиканың школалар болгаш өске-даа үзүс өөредилге черлерини ажалында партиянын XXIV съездинин шилтирлерин күөсүр деп чүткүлдү иртин чым болган. Республиканын башкылары өөредилге-кизиликте чоруудалы сайзыраңгайдык, башкылашкынын идея-политиктик денкилик бедилерине, кызылдан бектик денкилик болжувуче үдүг сакшыты салып келгенер. Кичээлдерге өөредил турар материалдарды амьдалар-биле хариллавын башкылары кол салтырларын бирээл болу берген. Кичээлдерин болгаш кыскастан дашкаар хемчеглерини шылар эжиң олурар.

Анык салгычлары өөредилге база кичээлдерини чедикшиңип боттардыр турар коллективтер республиканың школаларында үзүш эвес. Биланың Кызылдың № 7, 15, Турашын № 1, 2, Чадаанын, Владимированын, Сарыг-Сейтин № 2 школалары бо талазы-биле чедикшиңип ажалдап турарлар. Кызылдың № 7 школанын башкысы К. И. Ярославцева, № 15 школанын башкылары А. М. Эюнтан, А. И. Шуст, Турашын № 1 школанын П. Н. Попова, Чадааналы Т. П. Донгак, Кызыл-Мажалыктан Т. Ф. Куулар, Хандагайтыдан П. С. Донгак дээш, өске-даа он-он башкылар боттарынын ажалында үзүш бердинер, ак сектиндик шилдер деп макталы турары чыгыптур. Артык башкыларыныч чүткүлдү башкыларын дугайында чүткүлдү башкыларын август чөүлөс хуралдарына чөр-чөрге чорудары албан пилар.

Муриачыларыныч дуржуктагы чүвү көртүзүп турарыл дээрте олар программаларына материалды шилгээлдерини арганы чигедилерин, ол шыкша теоретикти материалды өөредилгелерини хуш бүрү практикага каячар ажалдап бидир апаргалы хайгаарларыныч салгыты салган. Ук башкыларын кичээлде планчыла чорудар үжүрүтүлүгү-биле ажалдарын хемчеглерини тодарай конспект-лизи болур. Оон аңгыда өртенки каттаптышан, уруулары билдини азы-биле онтадалары база кичээлге ботталдырар. Шына-ла шак индик кичээлдер бистик өөредилгелерини хана бодалдырып, болур-чогууру-биле ажалдарыныч чайтар-ла эжээр.

Чаа программалары шилгеле бирүн боттарган амгы үеде сорулга хуш дээрте өөредилгелер арга-хемчеглерини элэни нарын, улам дээштин талазыныч салгыт салып үжүрүтүп. Башкынын чогаалдык ажалы шак мичан иреттерин. Кызылдың № 7 школанын башкысы Полина Яковлева Семенов өөренкичери-биле шак иччаар ажалдап турар. Биланың орус дээш көчүрүлгелер өөредилгелерини тус бүрүзү-биле оң чоруду турар ажалы онзагай. Өөренкичери дәрткү класстан эжелеш-ле боттарынын чыгырлары кыдыраштарыныч сөөлүгү арныга докталама демеделген ал чакычкынар. Уруулары билдини ажалдап турар, Полина Яковлева чаштырларыны эли алган бе дээрзин докталама хайгаарар турар.

1973—74 өөредилге чылында П. Я. Семенова мураан проэкти-биле ажалдап, чедикшиңип болган. Сөкки классчалар экзаменери эки дужаалар.

Шак мынчаар ажалдарына кол-ла түвө — программаның материалды өөренкичериныч утазыладык шилгээлдерини салгыт салып болур. Хей анык ишенилди мержектелер, ындаа ажалдап, ылангыч бот-тускайлан ажалдар өөредилге турар материалды хана шилгээлди алырында дуздалар. Ону чүвө өөренкичериныч хей кезини эвес, харын кижн бүрүзү өөренип алыр.

Чаа материалды өөренкич канчаар билн алганга? Чедик алган билгилерини өөренкич ботта практикага ажалдап шыдаар бе? Кичээлдерге уруулары билдини хана тура башкы шак бо айтырларга харынын дилеп турар болгай. Шак мынч ханадангы соода өөренкич бүрүзүнү пай харе билгилни тодаран кээр болган мюн сонгаар ханагы ажалды чорудары база иле пилар.

Амгы башкылар дээрте чаа чүдүлери, таарымчалы арганы докталама дилеп турар чартыкчы, чогаалдык кичээлдер болур. Башкыныч бот-өөредилгенин дугайын суралгы педагог К. Д. Ушников онза чүткө өөренип чорур үезинде башкы бооп артар». Кандагайты ортумак школанын орус дээш башкысы П. С. Донгак шак индик билдини ажалдап турар. Устуна башкыныч кичээлдер план дугаар ботта тургуска, төнгөп уталгы системанын үлөсү-чүжө. Өөренкичериныч мурунуга тодарай сорулган ол салган, ону чедип алырыне организастап турар. Кижн бүрүзүнү чедикшиңип демеделешкан, оларны үлөсү ажалдарыныч сорук кичер бер башкы өөренкичериныч чүткү салгырдыгыныч онзагай кичээлге салып турар.

«Сөс тургузары» деп теманы өөренип турар, олар синоним-нерни, антоним-нерни, омоним-нерни база үлөсү докталама болгаш үлөсү сестери билди-ли-биле чогаалды турганы урууларыныч савары куралын байдаларына дуздалар турары чүткүлөк. Полина Донгак шак мынчаар кичээлден кичээлге болуңу өөренкичелерини өртенкич болгаш билгилерини демеделген алпар чорур.

1974—75 өөредилге чылында башкыларыныч аттестацияны чорудары-биле холбаштыр улус өөредилге ажалдакчыларынын кылып чорудар ажалдары хей. Республиканын башкылар билн бедилер институту чыл бүрү хей салгыт курары, семинарлары чоруду турары билдинер. Чүткө эртен чайын башы 800 ажык башкы хайгы курстарга өөренген. Оон аңгыда, школа учур-тукузлары, башкылар, школа азыны чөткөн уруулар албан черлерини ажалдакчыларыныч болгаш методика талазы-биле белеткелди бедилер дээш үлөсү ажалды чорудар пилар. Методика ажалында кол-ла чүткү—башкыларыныч, кичээлдерини бот-өөредилгени.

Бистик республикада Турашын № 1, 2, Элегес база Кызылдың № 7, 14, 15 болгаш школа-интернат, Каа-Хемин Сарыг-Сеп школалары дээш ишкн коллективтерини башкылары бо талазы-биле байлак дуржукталар. Башкыларыныч бот-өөредилгени тускый докталаманын план дугаар даразында улганышкынар-биле чорур турар: 1) педагогика болгаш психология талазы-биле, 2) тускый өртенкич талазы-биле, 3) политика өөредилге, 4) эртен талазы-биле бот-өөредилге. Школа бүрүзү болуңу иш чыл улаштыр ажалдар методикти теманын база тодаралар. Ол шыкша башкы бүрүзү кандык тема-биле ажалдап чыл бүрү ук школаларга башкыларыныч боттарыныч билиг-мержектелер бедилер турарыныч талазы-биле чоруткан ажалдарыныч түпкүл конференциялар артып турар. Шак мынч конференцияларга муриачыларыныч арга-дуржукта соунууларыныч калыба-биле чоруду турар.

Башкыларыныч боттарыныч бүтү талагы өөредилгенин талазы-биле ажалды республиканың чамдык районшарында бөрүк-ла херекке албайн турар. Бо талазы-биле чүткө чоруп турар-даа, ук өөредилге чөүрайн турар. Ол дээрте башкы бүрүзүлү болуңга эч чүткүл чүткүл-дүр. Өөренмейн чорашып урууларыныч каячар башкыларыныч? Тес-Хем, Бай-Тайга, Барыш-Хемчик районшары башкылар коллективтерини бо талазы-биле ажалды чорутпай келген. Мынчанш ук районшарда өөренкичелерини билдини денкилти эч чөүс бооп артышкан.

Башкылар коллективтерини чогаалдык ажалы, ону улус өөредилге органынын талазында боттуг удурутур, башкыларыныч өөредилгенин дугайында докталама ажалды өөредилге-көртүзүлгө базамдык дугайында салгыт салышкылар өөредилге-кизилик чорударыныч чүткүл чүдүлери болур-дур.

В. БАРТАН.

республиканын башкылар билн бедилер институтунун өөредилге аргелекчим.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Кызыл хоорай Советиниң депутаттарына мооң-биле амьдалдырдымын, хоорай Советиниң оя дәрткү чыгыжыны сөкки сессияны бо чылдың август 21-ге күндүзүңүз. 14 шакта СЭКП Кызыл хоорайның хуралдарына ажалы болур. Анда Кызыл хоорай Советиниң ажал-агылында мал ажалыныч байдалын болгаш ону улам ыңай хөгжүндөр талазы-биле хемчеглерини дугайында чүткүлөк болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 18-ТЕ МОСКВАДАН

12.00— Дамчылдыктар программасы.
12.05 — Мелээр.
12.10 — Өнүгүп турарга. «Өгүн ССРЭ-нин Агаар Флодунун хүнү». ССРЭ-нин камгала министрлиниң оралкызы, шериг-агаар күштериниң кол командириниң, Совет Экилетиниң Маазыры авиацияны кол маршалы П. С. Кутаховтуң чүгазы.
12.25 — «Совет Экилетинге бараан бооп тур мен».
13.25—Өнүгүп турарга. «Кино аян-чоруктарының хузу»
14.25 — 14.35 — Чапсар.
14.35—Өнүгүп турарга. «Космос дугайында новеллаар».
14.45 — Өнүгүп турарга. «Маршакты тоолдары». Урууларын топ театрының шиле.
15.50 — «Делегей панорама».
16.20 — Өнүгүп турарга. «Менди чаагай болуңу».
18.00 — «Yes». Информацион программа.
18.30 — Өнүгүп турарга. Волеболга делегей маргалдамы. ССРЭ биле АКШ-тың шилдеке командалары.
18.55 — Өнүгүп турарга. «Португалия дугайында мр» деп документалдык телефильмди баштайгы көртүзү. К. Сибонотуң эге созу-биле.
20.00 — 20.10 — Чапсар.
20.10—«Чечен чогаалдарыныч экранчылаам». «Дирн сүзүм». Уран-чөгөн телефильм. 2-ги сериясы.
21.15 — Өнүгүп турарга. «Поэзия». Н. Гривачевтин шүлдүктери. Автор боту номчуур.
21.30 — Өнүгүп турарга. «ССРЭ-нин Агаар Флодунун Хүнү». Останкинога байырмак кезж.
23.00 — «Yes». Информацион программа.
23.30 — 01.00 — Бокска делегей чемпионды Гавадан дамчыдыга.

АВГУСТ 19-ТА КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Бистик бажымдыктын денкилдеринде». Школаларга дамчыдыга.
18.30 — Урууларга. «Энимге кым шүжүгениң турганчы». Телефильм.
18.40 — «Доктор Стокман». Г. Ибсенниң мизантты драманын бугаар телекөртүзү. 1-ги сериясы.
20.00 — Телемелээр.
20.25 — «Доктор Стокман». Телекөртүзү. 2-ги сериясы.
21.40 — «Саян кырында кезж». Дамчыдыга.
22.20 — Чарлалар, реклама.
22.25 — 23.35 — «Идегелди өрнө». Уран-чөгөн фильм.

ХОЛЕГЕЛИГ ТАЛАПАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

Бо чылдың август 7-де үнген № 184 «Шын» солунда С. Шойгуңу «Баян-Талаын холегелиг талапалары» деп чүвү парлатканын болгай. Оң-биле холбаштыр редакцияга чагаалар кезип турар аларган. Ол дугайында «Холегелиг талапалары чайладыр» деп бирги чагааны мооң адала парладым.

Баян-Талаын холегелиг талапаларын чайладыр үези келген деп С. Шойгу август 7-де үнген «Шыңга» дидими-биле сойгалда, чедиктерин кам-хайыра чокка илсреткен болду, ону деткир бис.

Ала-чурттуг Улуг дайынның кирежинин Даны-Белекти элтеп, бижеткен турда «хайгааракчы» болуп көрүп турган чоразы Калин-оол Монгуш хойуу дугаар кеземче онашпас бе? Бүрүдүлүр чыдаганга Калин-оол бүрүнү-биле таважып турар.

Мият-Дорж Куулар, Десип-оол Куулар олар коммунист баяк чаагай алынга шунт төлөк арагачылар болган «Шыңга» билдинер. Сендик Тулуштук өөреникчилер кижилер кандык-даа мизү-шынары чок-тур.

Көдээ Совет күүсүмүңү даргасы Машпак-оол Куулар ботунга онашкан ажалды убагы турар эш-тир. «Дагыр саада талазын дмртар» джирин шыкша Машпак-оол дарга болуңу төредериниң аразына олуруп алган, арагачылар-биле, кем-херек үзгөткөчлери-биле чидат демисежини шыда-лас аларган-дыр.

Баян-Талаын байдалында дээштик чедиктиң бирээни хана парлагазы калды турарга? Арагачылар, кем-херек үзгөткөчлериңиң чорум сойгалар чүвө хана парлагазы болгай. Ону уткан хире-дир. Партия, комсомол организациаларында кандык хана солугар барып, азы чок бе дээрзи билдинмес.

«Баян-Талаын холегелиг талапалары» деп чүвүдү номчоп эжи о чөдө миди-дыр, а бистинде кандыгыл, мээң бодум кандыг мей, мээң кожим кандыгыл деп шүгүдүп, «часкаан орган салгыкы шинчеле, хойгун аразында созун бжыкгаз деп тываларын үзгөтери-биле бодумары ажыктыг деп болаар бис.

Хову-Аксы суур.

О. КОРОДА.

„КУДЕСНИКИ“

Владимир хоорейнниң филармониясында беш чыл бүрүзүгү организастагынын «Кудесники» деп иры-хөгүм ансамбли бистик республикада бир дугаар аалдан келген. Баштайгы ийн концертти олар Ап-Довуракка, даразында хүнерде Кызылдын Ногаан театрына көртүскөнөр.

Язы-бүрү ирлар, ташчылар-биле байлак репертурын ансамблидиг артистери бедик мержектелди өртүскенин кызылчылар димиттиг адыш таскан үнөзүшөр. Илангыч оон солист Анатолей Визировтун хулга шериглерини холудан өлгөн чини патриот шүдүкчү болгаш мразак Виктор Харага тураскалган ирны база композитор А. Днепровтун «Кижилериниң мегелээр чорун көөр холум чок» деп ирн күтүскени дымк оңаз болган.

Ансамблидиг составында урууларыныч «Аленушка» деп таныч бөдүгү бам бар.

ЧУРУНТАР: «Кудесники» ансамблидиг солист А. Визиров (аадада). Ансамблидиг ийги солист Григорий Новосельцевтин ырдап турары (үстүнде). «Аленушканы» танышты турары.

М. ХЕНЧЕ-НАРА.

Авторуңуң фотолору.

Көдээниң культура хандырылгасы

«БАЗА КАТАП КЕЛИҢЕР»

Каа-Хемия ажал-ишчилери ситен келдесиң, Тараа жайындагы элти дээш хайылынының ажалда хараа туттуңуң. Ситен шөдөриңде чай кызык чок ажалдап турар кижилерге аян тулар дээш, районуну Культура бажынының «Романтиктер» деп агиткультибригадалы тускый график дугаар ажалдап турар.

Агиткультибригада бодунуң мурунуга тодарай созулган салган. Маала бжык чем-суур, бедик дүжүт дээш агитация ажалын уран чүдүзүп дузазы-биле чорудар. Муриачылары алдырдылар, хождул турарлары өрү тиртер созулгалыг.

В. ХАРЧЕНКО.

МАЛЧЫНАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Кызыл-Мажалыктан Культура бажынының «Мажалык агиткультибригады» районун курткалгыч чедилерине көпчүлүктүң хей улаа көртүзүп келген. Олар бо чыын ирчүк оларларда чактаган турар малчынырга база аалдан чораштар. Уагу, бече Актер, Ангыты тайгалары, Час-Адыр, Кызыл-Эрик, Хондөленде илангынарга эч шилдеке номерлерини көртүскөн келгенер.

Агиткультибригада үнүшкүчүлөрү үезинде чүткө концерт көртүзүр-биле калыгаралыктын турар. Малчынырга көжер кино, библиотека — ажалдыклары база аалдан чөдө болур. Ол шыкша хүлүп темялында ханаарышкы, денкил, бөсөданы чорудар. Бот-палык чыгылган келген соода, долу-дүштүк чөдө кудун келген Кудуштукун дүңкөңдү ийн шыкка чедир үзүткелериниң уламчылаш. Узбекстаныныч төвүнге бодуштун шак индик болуштуну мынчага чедир чөдө болуп көрбөйт.

Агаар-бодуштук алаа эвес ол «ексеритиниң» созулбарын чүткен агаарын соок массазынын. Ортакы Азияга болгаш Қазақстанга хезип турары-биле таймырлар турар. Чанык болгаш долу хоорайныч ажал-агылыныга когар чедирбөзү.

ЧЕР АДАНАДА БАГАНАЛАР

Ташкын хоорайында коллектор тууңуларга ток чартык метр ханы чөргүлгө үзгөч хей мизг баганаларга таважык берген. Төлөнкел дугаар оолон казып артер дээш, ол баганаларын ийн чөргүлгө кезер ужулга таважышкан. Ам чер узакчылары хоорайныч дээш ортузун дамчыгыр чоруп турарлар. Алаа ортакы вектерини үезинде Таллинни камгала тууларынниң дилениң турган дээр.

— Устуна, Тынысгы бедилгезинде дамчырат атын турган. Хоорай чурткалгыч моондарткы мында, элэн каш нааларыныч хембедтер тургусканды, суу дээрселери тургузулган чоралар. Шак индик бир дээрбинин артычыларыныч калыкчылары ты атларган, ор артычылар орта амы «Талын» кафеини ааладык тымылган деп, республиканың эде кидилыкниң аргелегиниң начальниги Валерий Санс таймырлашкан, оон ыңай мынча дээр:

— Бизн баганалар дээрте шаандагы крөпөткө камгала

СОУУРГАКТАРГА

Ташкентиниң бир Кудумчу-аунга среда хүнүң дүңкөңдө борбок ол кызайынын эртен. Ону көргөн кижилериниң чүткүл метеорологтарыныч-биле дүжүп турар болган. бир метр диаметриң кире, чакычканчак оттуң «бомбу» чыгышпанын, кудумчул окталып орган, а оок иштинде борбок ол база кызайынын чораян.

Агаар-бодуштук Ташкентинде ол хүн өңүзүн хой-хей «белеткериң» бирээни о болган. Вторичник кезээнде дүжүтүп келген соода, долу-дүштүк чөдө кудун келген Кудуштукун дүңкөңдү ийн шыкка чедир үзүткелериниң уламчылаш. Узбекстаныныч төвүнге бодуштун шак индик болуштуну мынчага чедир чөдө болуп көрбөйт.

Агаар-бодуштук алаа эвес ол «ексеритиниң» созулбарын чүткен агаарын соок массазынын. Ортакы Азияга болгаш Қазақстанга хезип турары-биле таймырлар турар. Чанык болгаш долу хоорайныч ажал-агылыныга когар чедирбөзү.

ЧЕР АДАНАДА БАГАНАЛАР

Ташкын хоорайында коллектор тууңуларга ток чартык метр ханы чөргүлгө үзгөч хей мизг баганаларга таважык берген. Төлөнкел дугаар оолон казып артер дээш, ол баганаларын ийн чөргүлгө кезер ужулга таважышкан. Ам чер узакчылары хоорайныч дээш ортузун дамчыгыр чоруп турарлар. Алаа ортакы вектерини үезинде Таллинни камгала тууларынниң дилениң турган дээр.

— Устуна, Тынысгы бедилгезинде дамчырат атын турган. Хоорай чурткалгыч моондарткы мында, элэн каш нааларыныч хембедтер тургусканды, суу дээрселери тургузулган чоралар. Шак индик бир дээрбинин артычыларыныч калыкчылары ты атларган, ор артычылар орта амы «Талын» кафеини ааладык тымылган деп, республиканың эде кидилыкниң аргелегиниң начальниги Валерий Санс таймырлашкан, оон ыңай мынча дээр:

— Бизн баганалар дээрте шаандагы крөпөткө камгала

КИНОТЕАТРЛАРГА

АВГУСТ 18-ТЕ

«НАЙРАЛ» «Абитуриентка» 10.00, 11.40, 13.30, 15.15, 17.20, 19.05, 20.50, хроника ажалы «Өзүрүкчү билдинер» (тускый саяс) 15.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ» «Чиропалино» 10.40, 12.20, «Тозаныч» (1-ги, 2-ги сериясы) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ПОНОРЕ» «Дагыт дага ота» деп киночыныды 9.15, 10.45 «Виз» 12.15, 14.00, 15.45, «Ол болгаш шубустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 17.30, 20.15 шактарда.
«ВОСТОК» «Моңгуң хөдүк эртенге» 12.40, 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.
ЧАГЫ КИНОТЕАТРАГА «Дүңкө от» 14.00, «Гайдук ангелдиң ужураалары» 15.20, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.
АВГУСТ 19-ТА

«НАЙРАЛ» «Ак роза» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда
«ПОНОРЕ» Киночыныды 10.00, «Абитуриентка» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.40, «Соңгу не» 18.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ» «Дьянм Робин Гуд» 1.10, «Ол болгаш шубустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК» «Эльбага ужуракшымын» 12.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ

Кызыл-садыг чери аш-чөм бараанының магазинеринге амьдалдар садыкчыларыныч 3 айлыг курууңга болгаш масса аппараттарыныч кассирлериниң ай хуусаалы курууңга сургуулар хулап алыры чарлап тур.

Сургууларга алаа 30 рубль стипендия төлээр.

Курстарга 18 хардан нуду эвес назылыг, 8—10 класс доктан, Кызыл хоорайда чурттап турар ижилерини хулап алыр.

Документилерни 1974 чылдың август 25-ке чедир хулап алыр.

Өөренип музедилер Кызыл хоорайныч Октябрьска кудумчулуну № 29 бажында Кызыл-садыгнын наар илдиниңге келир. Телефон № 54-36.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КОЛХОЗТАР, СОВХОЗТАР УДУРТКУЧУЛАРЫНГА

1974 чылда өрүмүң уттээр агрегаттарыныч шимчээшкениниң графиниң тургузар болгаш бодулар төлээде, өрүмүң уттээр совхозчаларыныч селтедир талазы-биле чагыларын бээрин колхозтарыныч болгаш совхозтарыныч удуруткучуларында «Тыва суг-туугу» тресттиң тууг-ментам эргелени (СМУ) дилеп тур. Чагыр бээриниң сөөлү хуусаалы — 1974 чылдың август 20-ге чедер.

Чагыны даразында адрес-биле чорудар: Кызыл хоорай, Герная кудумчу, № 28.

ЭРГЕЛЕЧ ЧЕРИ.